KAYIP SESLERİN İZİNDE

✎ Emre Aracı

George Eastman'ın müzik okulunda

George Eastman, aşırı derecede müziğe meraklı, amatör bir konser dinleyicisiydi ve en büyük hayali, yaşadığı Rochester şehrinde müzik okulu kurmaktı. Rochester Üniversitesi ile akademik entegrasyon sağlayan Eastman, finansmanını sağladığı ve adını taşıyan Eastman School of Music'i 1921-1922 eğitim yılında açtı. 1921 Eylül'ünde okul kapılarını açtığında 104 öğrenci kayıt yaptırmıştı.

George Eastman

New York eyaletinin kuzeyindeki Rochester şehrinin banliyösü haline gelmiş olan Erie Kanalı kıyısındaki şirin Fairport Köyü'nün içinden geçen tren hattının ana caddeyle kesiştiği hemzemin geçidin zilleri yine çalmaya başlıyor. Yanıp sönen kırmızı uyarı ışıklarıyla senkronize edilmiş otomatik bariyerler kapanırken dizel bir yük katarının uzaktan gelen düdük sesi yedili bir akor basan bakır nefesli bir caz topluluğunu andırırcasına Amerika kıtasında olduğunuzu size hissettirmekte gecikmiyor. Kontrollü bir *crescendo*'nun ardından bu kesik akorlar giderek artıyor; yaklaşan ses bu dev kütledeki süratin kayganlığıyla bir anda tizden pese ve pesten tize çözülürken, vurmalı çalgılar topluluğuna mensup üçgeni hatırlatan çınlamalar ise bu senfonik kompozisyonun rengine daha da farklı bir doku katıyor. Bitmek tükenmek bilmeyen vagonların monoton ritimlerinde hipnotize olmuşçasına bekleyip, geçen fırtınanın ardından dinen yağmur sonrası çıkan güneş gibi kalkan bariyerlere bakarken, artık gümbürtü sonrası sessiz ve sakin terk edilmiş demiryolu hattının esnek ve geniş bir kavis çizerek kaybolan perspektifinde buradan ara ara geçen trenlerin romantik adlarını düşünüyor insan: New York City'den gelen "The Empire Service", Niagara Şelaleleri'nden geçip Kanada'ya devam eden "Maple Leaf Express", ya da Şikago'ya doğru gözden kaybolup giden "Lake Shore Limited".

3 hafta kaldığım Fairport Köyü yakınlarında, konumuyla Büyükada köşklerini andıran çamlar altındaki ahşap bir evde, geceleri duyduğum bu tren sesleri beni eski Amerikan demiryolu posterlerinde gördüğüm panoramik tasvirler içerisindeki o ikonik şehirlere ve manzaralara hayalimde taşırken, yolu Fairport'taki bu küçük hattan bir zamanlar geçmiş olan büyük insanları da düşündürüyordu. İrlandalı yazar Oscar Wilde 1882 yılının Şubat ayında, ne yazık ki 1891'de yanıp kül olan, Rochester'ın tarihi Grand Operası'nda İngiliz rönesansı üzerine bir konferans vermiş, ama yüz kişilik Rochester Üniversitesi öğrenci grubu her gittiği

Eski bir Amerikan demiryolu afişi

yerde sansasyon yaratan genç *estet*'in sunumunu ıslıklarla sabote etmeyi başarmıştı. Opera binasının yandığı 1891'de bu defa Çaykovski New York'tan Niagara Şelaleri'ni görmek üzere trenle bu diyarlara gelmiş ve onu taşıyan vagon da bu hattan geçmişti. New York'tan çıkınca uzun bir süre Hudson Irmağı boyunca giden demiryolunun manzarası hoşuna giden Çaykovski yolculuğunun Albany sonrasındaki kısmında biraz sıkılmıştı. Ancak Niagara'ya vardığında, akşam kulağına uzaktan gelen dev şelalelerin sesi onu büyülemiş ve çıktığı kısa süreli ziyaret yapmış olduğu bu uzun tren yolculuğuna değmişti. Hem Wilde ve hem de Çaykovski dokuz yıl arayla New York'ta bulundukları sırada sosyete fotoğrafçısı Napolyon Sarony'nin kamerası karşısında poz vermeyi de ihmal etmemişlerdi. Başında fesiyle kendi otoportresini de çeken Sarony bıyık tarzıyla Fransız İmparatoru III. Napolyon'a benzetilirdi.

Amerika taşrasında bir tren hattının kenarında ve ona paralel Hudson Irmağı'na ve Ontario Gölü'ne bağlanan Erie Kanalı'nın kıyısında, kanalın üstünden geçen 1914'ten kalma asansörlü demir bir köprünün az ötesinde, karşıma ne hikâyeler çıkmaya başlamıştı; hatta 1921 yılında söylentiye göre Jean Sibelius'u taşıyan tren de bu hattan geçecekti. Ama o gelip geçmeyecek ve neredeyse bir süreliğine Rochester'a yerleşecekti. 25 Ocak 1921 tarihli *New York Times* gazetesi dahi "Finlandiyalı besteci geliyor" diye manşet atmıştı. Sibelius, bütün müziğine işleyen Ainola'nın o dingin sihirli havasını artık bir zamanlar Kızılderililerin savaştığı Ontario Gölü'nün kıyısına mı tercih ediyordu? 1921 tarihli o gazeteyi ellerine alanlar için bu inanılmaz bir olay olmalıydı. Peki ya Sibelius'un Rochester'a yerleşiyor olduğuna dair *New York Times*'a kadar ulaşan bu haberlerin yayılmasına sebep neydi? Bu olay da bir fotoğrafçıyla ilintiliydi esasında. Üstelik fesli Sarony'den çok farklı, çoğumuzun markasını bildiği ve makara filmlerini bir zamanlar elimize aldığımız bir fotoğrafçıydı bu kişi: "Kodak" filmlerinin mucidi, aynı adla tanınan global şirketin kurucusu ve sahibi olan George Eastman (1854-1932). Fotoğraf makinalarının ayaklar üzerinde durduğu, pahalı ve taşınmalarının güç olduğu yıllarda, 1888'de elde taşınabilen ekonomik ilk kompakt makinayı ve öncesinde de makaralı filmi geliştiren Eastman seyahatlerimizin hatıralarını donmuş karelerde sabitlememizin önünü açarak belleklerimize yepyeni boyutta bir görsel belleği hediye etmeyi başarmıştı.

George Eastman aynı zamanda aşırı derecede müziğe meraklı, amatör bir konser dinleyicisiydi ve en büyük hayali yaşadığı Rochester şehrinde bir müzik okulu kurmaktı. 1920'ye gelindiğinde Rochester Üniversitesi ile akademik

Meşhur fotoğrafçı Napolyon Sarony

George Eastman bütün bu girişimlerini taçlandırmak üzere 1922'de ayrıca Rochester Filarmoni Orkestrası'nın kurulmasını sağladı. Bu orkestranın başına 1923'te İngiliz orkestra şefi ve besteci Eugene Goosens getirildi. Fritz Reiner, Sir Thomas Beecham, Serge Koussevitzky, Aaron Copland, Leonard Bernstein ve Leopold Stokowski gibi meşhur şef ve besteciler de Eastman'ın kurduğu orkestrayı idare eden maestro'lar arasında yer alacaktı.

entegrasyon kurarak ve finansmanını da bizzat kendisi üstlenerek bu hayalini hakikat yapmayı başardı. Adını taşıyan Eastman School of Music 1921-1922 eğitim yılında kapılarını açacaktı. Bir süredir Rochester'da yaşamakta olan Norveçli piyanist Alfred Klingenberg müzik okulunun ik direktörü olarak atandı ve George Eastman'ın eğitim kadrosuna dünya çapında bir isim katmak arzusunu yerine getirmek üzere Berlin'den arkadaşı olan Jean Sibelius'u kompozisyon ve müzik teorisi profesörü olarak Rochester'a gelmeye ikna etmek göreviyle Ainola'ya doğru yola çıktı. Acaba George Eastman o zamanlar ne düşünüyordu? Henry David Thoreau'nun "Havada kaleler inşa ettiyseniz, eseriniz kaybolmamalı; onlar orada kalmalı. Şimdi altlarına temellerini atabilirsiniz" sözünü mü? Kim bilir.

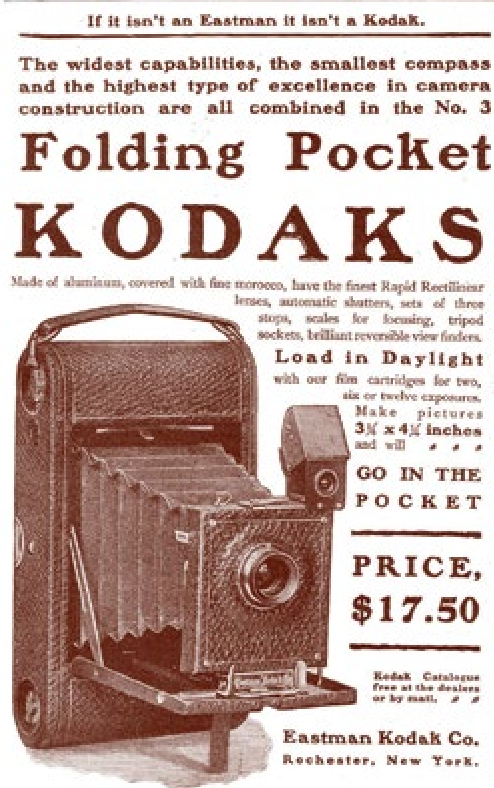
Sibelius, Klingenberg'i geri çevirmedi; teklifini düşündü. Genç, dahiyane öğrencilere ders verecek ve Amerika'nın mükemmel orkestralarıyla konser vermek için bol bol zamanı olacaktı. Üstelik maaş olarak 20 bin Amerikan doları talep etti. Bugün neredeyse çeyrek milyon dolar olan bu ücret o zaman için de büyük bir rakamdı. Belki de Sibelius Rochester'dakileri bu talebiyle caydırmak istemişti. Ama Eastman, Sibelius'un bu arzusunun

George Eastman 1884 yılında, 30 yaşındayken.

da yerine getirileceğinin teminatını verdi. Büyük besteciyi Rochester'daki kadronun arasında görebilmek için sabırsızlanıyordu. Nihayet Sibelius olumlu kararını Eastman'a iletti; 1921-1922 eğitim yılında Rochester'da kompozisyon profesörü olarak yer alacaktı. Okulun broşürleri bu bilgi doğrultusunda Sibelius'un da adı ilan edilerek basıldı; gazetelerde haberler çıktı, ancak çok geçmeden Ainola'dan şok edici ikinci bir haber ulaştı. Sibelius maalesef kararından caymak zorunda kalmıştı. Klingenberg'e yazdığı mektubunda durumu şöyle açıklıyordu: "Şimdi görüyorum ki ders vermek benim için tamamen imkânsız gözüküyor. Benim orada hoca olmam konservatuvarınız için en büyük felaket olacaktır. Eserlerimi tolere edilebilecek derecede iyi idare edebiliyorum, ama hoca olarak imkansız. Dahası başka sebepler de var. Sevgili dost, buna göre hareket et ve lütfen beni anla" (Vincent A. Lenti, *For the Enrichment of Community Life,* Meliora Press, 2004, s. 54).

Yeni konservatuvarda daha kapılar açılmadan ilk şok yaşanmıştı. Sibelius'un "başka sebepler" dediği, sağlık sorunları ve eşi Aino'nun rahatsızlığı ile ilgiliydi. Kim bilir bu tayin kabul edilmiş ve seyahat gerçekleşmiş olsaydı bu defa Fairport'tan yola çıkıp Sibelius'un Rochester'daki evini aramaya koyulacaktım; belki de izini bu köyde çamlar altındaki ahşap bir evde sürecek, onun hatıra defterinde Ontario Gölü'nde gün batımına karşı neler hissettiğini okuyacaktım. Ama böyle bir şey olmadığına göre, Sibelius'un "ruhun itirafı" olarak tanımladığı Re majör 2. Senfoni'sinin üçüncü bölümünden dördüncü bölümüne geçişini dinlediğim sırada, o değişken doku gibi akıp giden pasajlar eşliğinde okuduğum ve bana Ainola'da geçirmiş olduğum bir günü hatırlatan, günlüğüne 12-13 Nisan 1915'te düştüğü satırlardaki çocukluğuna dair bir kesitle yetinmeliyim: "Gözlerimi kapattığım zaman şuurumda İsveç devrinden kalma tek katlı barakaların bulunduğu küçük bir kasabayı canlandırabiliyorum. 1820'li yıllarda, geç bir yaz günü, öğleden sonra saat beş, altı arası. Güneş yavaş yavaş ufukta batıyor; bir subay iki kız, anneleri ve erkek kardeşlerinden oluşan bir aileyi ziyaret ediyor. Belli ki bu onun ilk ziyareti değil. Bir süredir eğleniyorlar, romanlar okuyorlar, piyano çalıyorlar; pencerede sardunyalar duruyor. Ev oldukça modası geçmiş bir tarzda. Çay ikram ediliyor ve grup dağılıyor; hepsi birbirlerini seviyorlar ve gerçek bir dostluk havası var, belki de sevgi" (Erik Tawaststjerna, *Sibelius Volume I: 1865-1905,* Faber and Faber, 2009).

Kodak'ın geliştirdiği taşınabilen fotoğraf makinası, 1900

Fotoğraf makinasının Kodak adıyla eş anlamlı tutulduğu yıllardan bir reklam

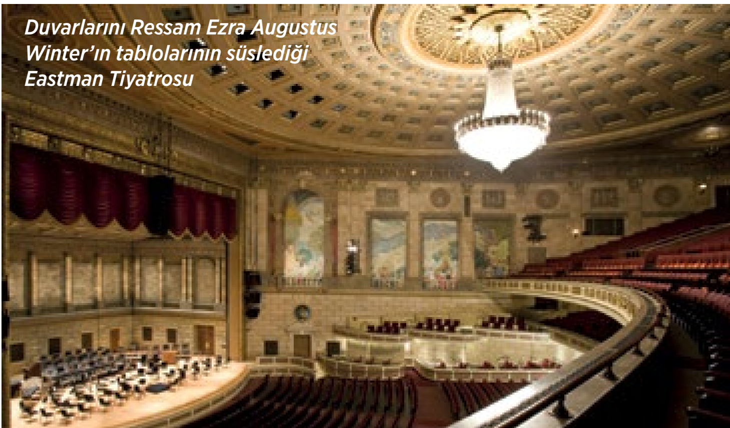

Jean Sibelius, Ainola'daki çalışma odasında, 1915

Eastman Müzik Okulu'nun bitişiğindeki Eastman Tiyatrosu'nun inşaatı, 25 Kasım 1921

Rochester Sibelius'a ev sahipliği yapamadı; onun yerine Norveçli besteci Christian Sinding kompozisyon profesörlüğüne getirildi ve ardından da, ilk adından Türk sanacağınız, ama Finlandiyalı bir başka besteci, Selim Palmgren bu görevi devraldı. 1921 Eylül'ünde okul kapılarını açtığında 104 öğrenci kayıt yaptırmıştı. George Eastman'ın müzik eğitim misyonu henüz daha ilk adımlarını atıyordu; cephesinde "for the enrichment of community life" (toplum yaşamını zenginleştirmek için) yazan 3094 kişi kapasiteli, dev bir kristal avizenin süslediği büyük bir tiyatro binası da okulunun bir parçası olarak inşa edilerek, ertesi yıl, 4 Eylül 1922'de Çaykovski'nin *1812 Uvertürü*'nün de yer aldığı bir programla açıldı. Ressam Ezra Augustus Winter'ın New York'taki Grand Central Tren İstasyonu'nun çatı katındaki stüdyosunda boyadığı dev duvar resimlerinde Roma devrinden çıkma süvarilerin Rönesans'ın askeri bandolarıyla buluştuğu, lirik ve pastoral sahnelerle örtüştüğü bu tiyatroda Kodak bağlantısından ötürü orkestra eşlikli sessiz filmler de gösteriliyordu. Hatta Eastman sinema gelirleriyle okulu ayakta tutmayı düşündüyse de bu fikirden kısa sürede vazgeçildi. Okul bünyesinde annesi Maria Kilbourn Eastman'ın anısına Kilbourn Salonu adını taşıyan Venedik Rönesans üslubunda 450 kişilik bir konser salonu daha inşa edilmişti. George Eastman bütün bu girişimlerini taçlandırmak üzere 1922'de ayrıca Rochester Filarmoni Orkestrası'nın kurulmasını sağladı. Bu orkestranın başına 1923'te İngiliz orkestra şefi ve besteci Eugene Goosens getirildi. Fritz Reiner, Sir Thomas Beecham, Serge Koussevitzky, Aaron Copland, Leonard Bernstein ve Leopold Stokowski gibi meşhur şef ve besteciler de Eastman'ın kurduğu orkestrayı idare eden *maestro*'lar arasında yer alacaktı.

Eastman Müzik Okulu, Eastman Tiyatrosu ve Rochester Filarmoni Orkestrası kısa sürede parlak isimleri bir mıknatıs gibi şehre çekmekte gecikmedi. George Gershwin 12 Şubat 1924'te New York'taki Aeolian Salonu'nda dünya prömiyerini gerçekleştirdiği *Rhapsody in Blue* ile Mayıs ayında turneye çıktığında ilk durağı Rochester oldu ve bu ziyaretinde Eastman Müzik Okulu'na da uğramayı ihmal etmedi. Okulun anı defterine "Amerika'nın en mükemmel müzik okulu" yazan Gershwin, *Rhapsody in Blue*'nun açılışında duyulan solo klarinet *glissando* temasını da kendi el yazısıyla not düştü. Gerçi Gershwin'in konseri Eastman Tiyatrosu'nda gerçekleşmemişti, ama bu sahnede gün gelecek Feodor Chaliapin söyleyecek, Anna Pavlova dans edecek, Fritz Kreisler, Vladimir Horowitz, Myra Hess, Yehudi Menuhin, Jascha Heifetz resitaller verecek, Arturo Toscanini New York Filarmoni'yi idare edecek ve Winston Churchill bir konferans verecekti. Polonyalı piyanist, besteci ve politikacı Ignacy Paderewski de Rochester'a gelenler arasındaydı; hatta Eastman 1921'de kendisini ve eşini tekrar Rochester'a davet ederek, 900 East Avenue adresinde bulunan ve bugün müze haline dönüştürülmüş olan malikânesininde misafir olarak ağırlayacağını belirttiğinde, Paderewski New York'ta kaldığı Gotham Oteli'nden 28 Şubat 1921'de yazdığı mektubunda içten teşekkürlerini belirtiyor, ancak California'daki angajmanları yüzünden bu daveti kabul edemeyeceklerini üzüntüyle belirtiyordu.

Duvarlarını Ressam Ezra Augustus Winter'ın tablolarının süslediği Eastman Tiyatrosu

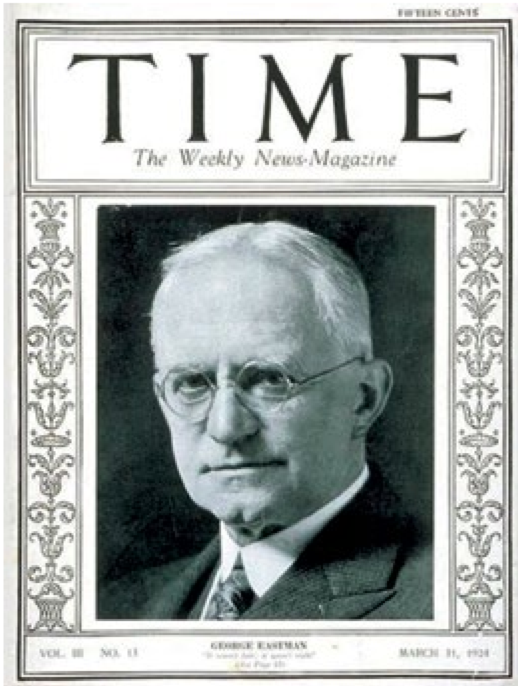

Kilbourn Salonu

George Eastman'ın Rochester'da, 900 East Avenue üzerindeki malikânesi

Soprano Nellie Melba, 1904

Paderewski belki Eastman'ın davetini kabul edememişti, ama o yıl bir konser için Rochester'a gelen Avustralyalı soprano Nellie Melba East Avenue'deki malikânede ağırlanmaktan büyük mutluluk duymuş ve hislerini "bu benim için sonsuza kadar yaşayacak olan bir peri masalı" kelimeleriyle ifade etmişti. Eastman gerçekten de görüldüğü üzere kendisine peri masalı gibi bir dünya kurmuştu kurmasına, ama belki de müzikle örülmüş bu özel dünyaya çok ihtiyacı vardı; çünkü onun girişimci kişiliğinin arkasında esasta enigmatik ve yalnız bir ruha sahip olduğunu hissedenler bir hayli fazlaydı. Hiç evlenmemiş ve hiç kimseyle hayatını paylaşmamıştı. Elizabeth Brayer, George Eastman hakkında kaleme aldığı kapsamlı biyografisinin girişinde okurunu, onun 1905'te East Avenue'deki malikâneye taşınmasının ardından verdiği bir akşam davetine götürürken daha ilk başta kahramanının iç dünyasına dair ipuçları veriyordu. Ilık bir Ekim akşamı kimi at arabalarıyla ve kimi de motorlu taksilerle gelen misafirler, mum ışıkları içerisinde, gaz lambaları, Japon fenerleri ve elektrik ampullerinin aydınlattığı görkemli evin sütunlu giriş kapısının önünde toplanırken kulaklarına içeride çalmakta olan yaylı topluluğun sesi ulaşıyordu. Ahşap panelli ve mermer giriş holündeki büyük merdivenin önünde onları tek başına bekleyen masmavi gözlü adamın normalde mesai saatlerindeki soğuk bakışları o akşam gururla parıldıyordu. Genelde dümdüz bir çizgide duran dudakları tebessüm içerisinde kıvrılmıştı. Bakışları sanki Jül Sezar'ı andırıyordu. Az konuşan, bu sessiz ve sakin çehrenin arkasında bir enerji yumağının bulunduğu hissediliyordu. Toplum içerisinde, hatta meslektaşlarının arasında dahi yalnız bir duruş sergiliyordu.

Eski bir fabrika bacasından geriye kalma, dev Merkür heykelinin, tek başına duruşunda Wilde'ın *Mutlu Prens,* hikâyesini hatırlatırcasına, hâlâ şehrin silüetine kişilik katmaya devam ettiği Rochester'ı ziyaretim sırasında Eastman'ın evinin, tiyatrosunun ve müzik okulunun yakınlarından geçerek gittiğim bir mezuniyet töreninde Mark Twain'in şu sözü hayata atılan genç mezunlara söylendi: "Hayatta iki önemli gün vardır; biri dünyaya geldiğin gün, diğeri ise dünyaya neden geldiğini anladığın gündür". Hepimizin birincisini yaşadığı bu iki günden George Eastman hiç şüphesiz ikincisini de yaşamış bir insandı. Fairport Köyü'nde dolaşırken ikinci el kitaplar satan küçük bir kitapçıda o gün tesadüfen Eastman Tiyatrosu'nun büyük ve resimli bir kitabını buldum; alt başlığında "Fulfilling George Eastman's Dream" (George Eastman'ın Rüyasını Gerçek Yapmak) yazılıydı. Sonraki jenerasyonlar onun rüyasını gerçekleştirmeye devam ederlerken esasında o kaç kişinin sonradan göreceği rüyalara çok önceden şekil veren bir öncü olmuştu.

George Eastman 31 Mart 1924 tarihli Time Dergisi'nin kapağında

Resimli kitabın tesadüfen açtığım kısmındaki sayfada yazılı olan tüyler ürpertici hikâye ise ancak George Eastman gibi kendisine böylesine sihirli bir dünya kurabilmiş bir insanın hayatında gerçek olabilirdi; 14 Mart 1932 günü öğlen saat 13.50'de Eastman Müzik Okulu'nda bir görevli George Eastman'ın okulun duvarında senelerdir asılı duran yağlı boya portresini aydınlatan ampulün aniden söndüğünü farketmişti ve Eastman'ın o an vefat etmiş olduğundan habersizdi... ■

Emre Aracı'nın "Andante"deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.